

Handlingsplan mot antibiotikaresistens innenfor Landbruks- og matdepartementets sektoransvar – status per oktober 2016

Handlingsplanen følger opp regjeringens *Nasjonal strategi mot antibiotikaresistens 2015 – 2020* av juni 2015. Den nasjonale strategien bygger på rapporten fra en tverrsektoriell ekspertgruppe *Antibiotikaresistens – kunnskapshull, utfordringer og aktuelle tiltak* fra august 2014.

Ved Stortingets behandling av et representantforslag om handlingsplan mot antibiotikaresistente bakterier i mat og dyr, Dokument 8:5 S (2014 - 2015) ble det fattet følgende vedtak: *Stortinget ber regjeringen sørge for at det i tilknytning til den tverrsektorielle strategien mot antibiotikaresistens utarbeides en handlingsplan som viser hvordan offentlige myndigheter, veterinærer, fagmiljøer og næringen sammen kan jobbe mot utbredelse av antibiotikaresistente bakterier innenfor husdyrnæringen.*

Planen er utarbeidet av Landbruks- og matdepartementet (LMD) etter innspill fra Mattilsynet, Veterinærinstituttet og næringen ved Norges Bondelag, Nortura og Kjøtt- og fjørfebransjens landsforbund. I arbeidet med den nasjonale strategien fikk vi også innspill fra Den norske veterinærforening og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.

Tiltakene er listet opp i samsvar med de åtte tiltaksområdene i ekspertgruppens rapport, samt områdene kunnskapsutvikling, forskning og internasjonalt arbeid. Enkelte av tiltakene støtter opp under flere av tiltaksområdene og sektormålene slik de er formulert i regjeringens strategi. Når det gjelder angivelse av ansvarlige for tiltakene, er dette avgrenset til virksomheter innenfor sektoren og næringen. Omtalen av tiltak er begrenset til tiltak som kan gjennomføres innenfor gjeldende budsjетrammer. Planen er dynamisk og vil bli videreutviklet.

I følge strategien er sektormålene for matproduserende landdyr og kjæledyr følgende:

1. Det er utarbeidet oversikt over oppsamlingssteder for antibiotikaresistente bakterier i de mest relevante dyrepopulasjonene og planter av betydning for mattryggheten.
2. LA-MRSA er ikke etablert i norsk svinehold.
3. Forekomsten av ESBL i norske fjørfebesetninger er redusert til et minimum.
4. Forbruket av antibiotika til matproduserende landdyr er redusert med minst 10 prosent sammenlignet med forbruket i 2013.
5. Forbruket av antibiotika til kjæledyr er redusert med minst 30 prosent sammenlignet med forbruket i 2013.
6. Narasin og andre koksidiostatika med antibakteriell virkning er faset ut av kyllingproduksjonen forutsatt at dette ikke går utover dyrehelse og dyrevelferd eller øker bruken av antibiotika til behandling.

De mest sentrale tiltakene i handlingsplanen er følgende:

1. Videreføre omfattende tiltak for å hindre at norske svinebesetninger skal bli et reservoar for resistente bakterier.
2. Reservere enkelte kritisk viktige antibiotika til humanmedisin.
3. Styrke tilsynet med veterinærers forskrivning av antibiotika til produksjonsdyr og kjæledyr.
4. Fase ut bruken av Narasin som fôrtilsetningsstoff til fjørfe, forutsatt at dette ikke øker bruken av antibiotika.
5. Utrede forskriftskrav om resistenstesting av røktene og andre som har kontakt med svin.
6. Videreføre arbeidet mot antibiotikaresistens hos fjørfe.
7. Utrede strengere krav ved omsetning av livdyr.
8. Styrket overvåkning og kunnskapsutvikling

Tiltaksområde	Tiltak	Status oktober 2016
Kartlegging av reservoar	Videreføre og videreutvikle overvåking av resistente bakterier i dyr, fôr, mat og miljø for å skaffe mer kunnskap om forekomst av resistens. Dette gjelder både forekomst av resistens i normalflora og i sykdomsfremkallende bakterier (zoonotiske og rene dyrepatogener). Ansv.: Veterinærinstituttet og Mattilsynet.	Veterinærinstituttet (VI) og Mattilsynet gjennomfører (MT) et NORM-VET-program for 2016 som er utvidet i forhold til tidligere år. I tillegg til EØS-programmet tas det prøver av sjømat og viltlevende dyr (rødrev og villfugl). Prøver av matvarer og fôr undersøkes også. I tillegg er overvåkingen av MRSA hos svin omfattende, samt noe kartlegging av MRSA hos andre arter. VI og MT skal utarbeide en mer langsiktig plan for overvåking og kartlegging utover EØS-krav. VI har også begynt arbeidet med å vurdere videreutvikling av kartlegging av resistens i dyrepatogener; dvs. en plan ut i fra tilgang til materiale, type sykdom, dyreart, forbruk av antibiotika etc.

Tiltaksområde	Tiltak	Status oktober 2016
	Videreføre kartlegging i regi av Norsk overvåkingssystem for resistens hos mikrober – veterinærmedisin (NORM-VET). Det skal benyttes internasjonalt standardisert metodikk som sikrer sammenlignbare resultater. Programmet danner basis for påvisning, tolkning og evaluering av trender i antibiotikaforbruk og forekomst av resistens i veterinærmedisin i Norge. Ansv.: Veterinærinstituttet	I tillegg til metodikk angitt i EØS-regelverk, benyttes selektiv isolering for resistensformer hvor Norge har svært lav forekomst, for slik å kunne undersøke bakenforliggende mekanismer og trender (eksempelvis oppdage nye og følge med på resistensformer med særlig spredningspotensiale). Resultatene må kommuniseres på en måte som ikke gir et misvisende bilde av status.
	Følge opp rapport fra Vitenskapskomiteen for mattrygghet (VKM) for å øke kunnskapen om betydningen av resistente bakterier hos sports- og kjæledyr. Ansv: Mattilsynet.	MT vurderer meldeplikt for MRSA/MRSP (oppdrag fra LMD). MT og VI samler kunnskap om tilstanden. I tillegg blir informasjon en viktig del av oppfølgingen.
	Innføre forskriftsfestet meldeplikt for spesielle resistensformer (for eksempel MRSA/MRSP). Ansv.: LMD.	MT har før sommeren bedt VI vurdere hvilke resistensformer det bør innføres meldeplikt for. VI mener dette er svært viktig for å kunne holde oversikt over resistens mot kritisk viktige antibiotika som bør prioriteres humant bruk. Dette gjelder særlig ved bruk til familiedyr hvor en ser en økning i resistens.

Tiltaksområde	Tiltak	Status oktober 2016
Økt smittevern	Videreføre tiltak med nedslakting og sanering etter påvisning av LA-MRSA i svinebesetninger. Dette gjøres i nært samarbeid mellom Mattilsynet, Veterinærinstituttet, Folkehelseinstituttet og næringen. Målet med tiltaket er å hindre at LA-MRSA får fotfeste i norsk svinehold. Ansvarlig: LMD, Mattilsynet.	Dette arbeidet pågår kontinuerlig. Det tas tre prøver i avlsbesetningene i 2016, i tillegg til én prøve i alle purkebesetningene.
	Videreføre tiltak for, om mulig, å sanere forekomsten av ESBL-produserende tarmbakterier hos fjørfe. Stille krav til produsenter om å levere avlsmateriale uten antibiotikaresistente bakterier. Ansv.: Næringen.	Pågår. En rekke tiltak er allerede iverksatt bl.a. krav til fravær av rutinemessig antibiotikabruk i avlskjeden, overvåking av importdyr og testing av foreldre dyr.
	Videreføre forebyggende tiltak i hele matkjeden som sikrer god dyrehelse og hygienisk produksjon av trygg mat. God dyrehelse bidrar til å redusere bruken av antibiotika. Ansv.: Forvaltning, næring.	MT planlegger dialog med næringen om bedret slaktehygiene i fjørfe næringen. Husdyrnæringen arbeider med en egen handlingsplan mot antibiotikaresistens.
	Skjerpe tiltak som reduserer faren for å innføre og spre LA-MRSA, både når det gjelder smitte via røktere, dyreeiere, veterinærer og andre som besøker besetningene og gjennom rutiner for handel med levende dyr. Ansv.: Næringen.	Krav er innlemmet i Kvalitetssystemet i landbruket (KSL).

Tiltaksområde	Tiltak	Status oktober 2016
	Etablere tilbud om testing av svineprodusenter og røktere mm for å sjekke om de er bærere av LA-MRSA bakterier. Ansv.: LMD.	LMD og HOD har sendt brev 11.3.2015 til alle kommuner.
	Utrede behovet for å forskriftsfeste testing av røktere, dyreeiere, veterinærer og andre som har nær kontakt med svinebesetninger. Ansv.: LMD.	MT jobber med utkast til forskrift. På kort sikt tas det sikte på en regulering hjemlet i Matloven.
	Be Mattilsynet i samarbeid med Den norske veterinærforening vurdere kompetansehevende tiltak for veterinærer som utdannes i utlandet, før disse skal arbeide i Norge. Ansv.: LMD.	Oppdrag sendt MT 16.6.2016. MT har diskutert saken med DNV i juni 2016. MT planlegger å be NMBU lage et E-læringskurs for utenlandsstudenter om temaet. Kurset vil være aktuelt også for de som utdannes i Norge.
	Nye krav i dyrehelseforskriften som innebærer karenisdager og krav om attester m.v. ved omsetning av livdyr, svin. Ansv.: LMD.	Forskriftsutkast fra Mattilsynet er til klarering i LMD før høring.
	Stille krav til dokumentert fravær av LA-MRSA ved nyrekruttring i sanerte besetninger. Ansv.: Mattilsynet.	MT stiller krav om testing av dyr før innsett etter sanering.

Tiltaksområde	Tiltak	Status oktober 2016
	Føre tilsyn med hygienisering av gjødsel. Ansv.: Mattilsynet.	MT skal høsten 2016 gjennomføre en tilsynskampanje på anlegg som behandler avløpsslam der det blant annet blir sett på hygienisering. Mattilsynet har også startet planlegging av en tilsynskampanje på gjødsel i 2017. Denne skal blant annet inkludere analyser av antibiotikaresistens i både importert og norsk gjødsel.
	Gjennomgå regelverket for bruk av uhygienisert husdyrgjødsel. Ansv.: Mattilsynet.	Hygienekrav ved bruk og omsetning av husdyrgjødsel følger av biprodukt-regelverket. Det er likevel naturlig å vurdere dette som del av den pågående revisjonen av gjødselregelverket. Oppdragsbrev om revisjon av gjødselvareforskriften er i juni 2016 sendt MT, Miljødir. og Landbruksdir.
Bedre diagnostikk	Optimalisere bruk av nye diagnostiske metoder som blir tilgjengelige. Ansv.: Veterinærinstituttet, praktiserende veterinærer.	Kontinuerlig arbeid.
Bedre forskrivning og bruk av antibiotika og andre stoffer	I samarbeid med næringen, iverksette tiltak for å fase ut bruken av Narasin som fôrtilsetningsstoff til fjørfe, forutsatt at dette ikke går ut over dyrehelse og dyrevelferd eller øker bruken av antibiotika til behandling. Ansv.: Næringen, forvaltningen.	Bruken av Narasin er vesentlig redusert. Fôrbransjen forventer en utfasing i løpet av høsten 2016. De vil tilby et såkalt «tiltaksfôr» med Narasin som de anslår vil utgjøre 1-2 % av kyllingfôret. Dette skal kunne brukes ved sjukdomsutbrudd.

Tiltaksområde	Tiltak	Status oktober 2016
	Sørge for oppdaterte terapianbefalinger. Ansv: Mattilsynet i samarbeid med Legemiddelverket.	Oppdrag sendt MT 16.6.2016. Terapi-anbefalingene vil bli trykket opp i høst og presentert på fagmøter. Arbeider også med bedre lesbarhet på mobile enheter. Legemiddelverket utarbeider terapianbefalinger for hest i 2017.
	Føre tilsyn med dyrehelsepersonell og deres forskrivning av antibiotika, herunder tilsyn med om terapianbefalingene følges, og med veterinærers bruk av humane preparater til dyr. Ansv.: Mattilsynet.	Oppdrag sendt MT 16.6.2016. MT planlegger tilsyn med dyrehelsepersonell i 2017 / 2018 / 2019. Skaffer oversikt over bruk av humanpreparater og bruk av preparater på registreringsfritak.
	Ferdigstille Veterinært legemiddelregister (VetReg) og sørge for at det gir relevant informasjon. Sikre rapportering til registeret fra apotek og praktiserende veterinærer. Ansv.: Mattilsynet, Veterinærinstituttet.	MT har hatt møte med VI for å avklare forbedring av data-uttrekk som overføres VI for utarbeidelse av statistikk. MT følger opp for å få alle veterinærer til å rapportere til Vetreg. Det er utarbeidet veiledningsmateriell for «tilsyn uten støvler» på dette området. VI bistår MT med bl.a. evaluering av kvaliteten på data, – se neste tiltak. Det er foreslått bevilget ekstra midler til Vetreg på budsjettet for 2017.

Tiltaksområde	Tiltak	Status oktober 2016
	Benytte VetReg til å kartlegge forskrivning av antibiotika (per dyreart, per region etc.), samt sammenstille data i forhold til resistensovervåkingen og helsedata. Ansv.: Mattilsynet, Veterinærinstituttet.	Arbeidet med å bearbeide og kvalitetssikre data er kommet godt i gang. VI etablerer nå systemer for behandling av VetReg-data, blant annet for å kunne presentere data på dyreartsnivå nasjonalt, regionalt og på gårdsnivå og i henhold til EØS-standarder. Mål om å kunne presentere forbruk til fjørfe og gris i NORM-VET 2016, samt for storfe og kjæledyr fra 2018. Deretter vil en arbeide med å presentere data per sykdomsdiagnose. Dataene vil blant annet kunne benyttes til målrettede tiltak, tilsyn og kollegabasert veiledning mellom veterinærer om eget forbruk.
	Formidle kunnskap om forbruk og resistensutvikling til befolkningen, eiere av produksjons- og kjæledyr og dyrehelsepersonell, samt øke bevisstheten og lojaliteten til å følge de nasjonale retningslinjene for behandling av dyr, med det mål å begrense forbruk av antibiotika. Ansv.: LMD, Mattilsynet, Veterinærinstituttet.	MT og VI utarbeider kommunikasjons-strategier for området, og tar for seg de ulike målgrupper og formidlingskanaler. Foredrag og fagseminar vil bli arrangert. MT vil oppfordre DNV til å initiere kollegabasert veiledning om antibiotikaforbruk. Nordisk kommunikasjonsprosjekt er planlagt sammen med helsemyndighetene.
	Leverte legemiddeldata til European Surveillance of Veterinary Antimicrobials (ESVAC). Ansv.: Mattilsynet, Veterinærinstituttet.	Data er levert ESVAC.

Tiltaksområde	Tiltak	Status oktober 2016
	Legge til rette for økt bruk av vaksiner mot bakterielle sykdommer der det i dag benyttes antibiotika eller mot virussykdommer der det er vanlig med sekundærinfeksjoner som behandles med antibiotika, eksempelvis luftveisinfeksjoner. Ansv.: LMD, Mattilsynet, Veterinærinstituttet.	
	Oppfordre til bruk av «vente og se» - resepter til kjæledyr. Dvs at veterinær ved enkelte konsultasjoner ber dyreeier avvente dyrets sykdomsstatus noen dager før resepten eventuelt benyttes. Ansv.: Mattilsynet i samarbeid med Den norske veterinærforening.	Oppdrag sendt MT. MT har diskutert saken med DNV. De tror ikke dette er et hensiktsmessig tiltak, da det er vanskelig for en dyreeier å vurdere dyrets tilstand. De er enige om at det vil være bedre å be dyreeiere komme igjen evt. ringe til veterinær om dyret ikke blir bedre.
	Innføre begrensninger i veterinær bruk av kritisk viktige antibiotika som kun er godkjent til bruk hos mennesker. Ansv.: LMD, Mattilsynet, Veterinærinstituttet.	LMD har hatt møte med MT, Legemiddelverket og HOD. Oppdrag er sendt MT og VI 16.6.2016.
Andre (regulatoriske) tiltak	Øke standardsatser for erstatning for dyr etter pålagt avliving, slik at disse samsvarer med normal markedsverdi. Ansv.: LMD, Landbruksdirektoratet.	Utført. Forskrift fastsatt mai 2016.

Tiltaksområde	Tiltak	Status oktober 2016
	Fortolke enkelte regler i forskrift om erstatning ved pålegg og restriksjoner i plante- og husdyrproduksjon. Ansv.: LMD,	Utført. Brev sendt Ldir og MT.
	Gjennomgå forskrift om kompensasjon for deler av produksjonstapet ved tiltak mot LA-MRSA. Ansv.: LMD.	Anmodningsvedtak fra Stortinget om slik gjennomgang er besvart i budsjettprp for 2017. LMD tar ikke sikte på flere endringer enn de som allerede er gjennomført.
	Modernisere regelverket for bruk av legemidler til dyr, herunder tydeliggjøre at terapianbefalingene ligger til grunn for forsvarlig praksis når det gjelder bruk av antibiotika. Ansv.: LMD.	Utkast fra MT til ny legemiddelbruksforskrift ligger til eventuell klarering i departementene.
Kunnskaps- utvikling, forskning	Styrke forskning knyttet til antibiotikaresistens. Be Forskningsrådet og Styret for forskningsmidlene for jordbruk og matindustri (tidligere FFL/JA) prioritere utlysning av forskningsprosjekter om mattrygghet og antibiotikaresistens. Ansv.: LMD. Be Veterinærinstituttet styrke kunnskapsutvikling på området. Ansv.: LMD.	Oppdatert status for forskningsprosjektene hos VI følger vedlagt.

Tiltaksområde	Tiltak	Status oktober 2016
	Supplere NORM-VET (Norsk overvåkingsprogram for antibiotikaresistens i mikrober fra fôr, dyr og næringsmidler) med tidsavgrensede prosjekter ved behov, enten på nasjonalt grunnlag eller som bidrag i EU-programmer (eksempelvis økologisk produksjon og hobbyproduksjon av fjørfe, samt MRSA hos mink, hest og fjørfe). Ansv.: Mattilsynet, Veterinærinstituttet.	MT og VI er i dialog om hvordan NORM-VET kan videreutvikles. Jf status under tiltak for kartlegging av reservoar. Slike kartlegginger utføres som en del av NORM-VET.
	Øke kunnskapen om hvordan resistens oppstår og smitter mellom mat, dyr og mennesker. Ansv.: LMD, Mattilsynet, Veterinærinstituttet.	MT følger opp VKM-rapport. Matområdet: • Dialog med VI om hvordan NORM-VET kan videreutvikles. • Jobber videre med risikokommunikasjon og tydelige budskap til forbruker, næring og internasjonale fora. • Planlegger dialog med næringen om bedret slaktehygiene i fjørfenæringen. VI har også fokus på dette. I tillegg til kartlegginger og overvåking i regi av NORM-VET og kunnskapsgenerering i regi av forskningsprosjekter, har VI interne prosjekter. Et av disse undersøker resistens hos hund og eventuell overføring til og fra eier, et annet undersøker MRSA- smitte-overføring mellom svin og mennesker.

Tiltaksområde	Tiltak	Status oktober 2016
	Be VKM oppdatere rapporten fra 2009 om overlevelse av antibiotikaresistens i avløpsslam og om virkningen av forskjellige slambehandlingsmetoder på antibiotikaresistens. Ansv.: Mattilsynet.	MT vurderer om dette skal gjøres som egen bestillingen eller som del av en større bestilling som er planlagt på gjødselområdet.
	Gjennomføre eller oppdatere samfunnsøkonomiske analyser av ulike bekjempelsestiltak. Ansv.: Mattilsynet, Veterinærinstituttet.	MT, VI og FHI har oppdatert den samfunnsøkonomiske analysen av tiltak mot MRSA.
Internasjonalt arbeid	Løfte temaet antibiotikaresistens i relevante internasjonale fora; eksempelvis veterinærers fortjeneste ved salg av antibiotika, retningslinjer for forsvarlig bruk av antibiotika, bruk av antibiotika forebyggende og som vekstfremmer og forekomsten av antibiotikaresistente bakterier i den internasjonale fjørfeavlen. Ansv.: LMD, Mattilsynet	Pågår i aktuelle fora, for eksempel i nordisk samarbeid, EU, Codex, OIE og FN. VI er representert i TATFAR (Transatlantic Taskforce on Antimicrobial Resistance), i WHO Advisory Group on Integrated Surveillance of Antimicrobial Resistance, i ESVAC (European Surveillance of Veterinary Antimicrobial Consumption) Expert Advisory Group on collecting data on Sales of veterinary Antimicrobials og i ESVAC Expert Advisory Group on establishing DDDvet (defined daily dose) and DCDvet (defined course dose) for veterinary antimicrobials.
	Følge opp overfor EU for å påvirke arbeidet med en revisjon av regelverket for godkjenning og bruk av legemidler og medisinfôr til dyr. Ansv.: LMD, Mattilsynet	Pågår.

Tiltaksområde	Tiltak	Status oktober 2016
	Utnytte det nordiske samarbeidet som basis for innspill overfor EU, FAO og andre internasjonale organisasjoner. Ansv.: LMD, Mattilsynet	Pågår. Neste rundebordskonferanse for risikohåndtering av AMR er planlagt i Finland høsten 2016.
	Følge opp overfor FAO for å styrke innsatsen mot antibiotikaresistens. Ansv.: LMD.	Diskutert i FAO-møte juni 2016 og i oktober 2016.
	Samarbeide med andre lands myndigheter, næringsorganisasjoner og NGO-er i arbeidet mot antibiotikaresistens. Ansv.: LMD, Mattilsynet, Veterinærinstituttet, næringen	Pågår samarbeid, særlig med andre nordiske kolleger.
	Fremme norske synspunkter i EØS – arbeidsgruppe - antibiotikaresistens der vi har fokus på regelverksutvikling og kunnskapsdeling m.v. Ansv.: Mattilsynet.	Pågår, men det har ikke vært møter våren 2016. VI bidrar ved å gi råd til MT.
	Arbeide for nordisk samarbeid med fokus på kunnskapsdeling og felles nordiske posisjoner. Ansv.: LMD, Mattilsynet.	Nordisk ekspertgruppe skal ha neste rundebordskonferanse for risikohåndtering av AMR i Finland høsten 2016. Det er fastsatt et mandat for en nordisk One-health strategigruppe i regi av EK-FJLS. Gruppen skal ha sitt første møte i nov. / des. 2016. VI bidrar ved å gi råd til MT

Tiltaksområde	Tiltak	Status oktober 2016
	Delta i nordisk prosjekt om kartlegging av kinolonresistens hos svin og storfe. Ansv.: Mattilsynet.	VI har deltatt i et NMDD-prosjekt som så på ESBL og kinolonresistens hos fjørfe. Prosjektet er avsluttet. Rapport utarbeides.
	Fremme norske synspunkter i Codex Alimentarius med utvikling av veileder for risikoanalyse av matbåren antibiotikaresistens og kode for god praksis for å begrense og redusere utvikling av antibiotikaresistens. Ansv.: Mattilsynet.	Norge har støttet forslag om å etablere en Task Force on Antimicrobial Resistance. Denne ble vedtatt av Codex Alimentarius Commission i juli 2016. Oppstart i 2017.
	Delta i utviklingen av flere kapitler om antibiotikaresistens i landdyrkoden i OIE (Verdens dyrehelseorganisasjon). Ansv.: Mattilsynet, Veterinærinstituttet.	Pågår. VI er OIE «focal point veterinary laboratories» og bistår Mattilsynet med råd i forbindelse med utvikling av kapitlene som omhandler antibiotikaresistens både i OIE-koden og i manualen.
	Fremme norske synspunkter i <i>Trans Atlantic Task Force on Antimicrobial Resistance</i> (TATFAR), et samarbeidsforum om antibiotikaresistens mellom USA og EU, hvor Canada og Norge er invitert med. Ansv.: LMD, Veterinærinstituttet.	VI er representert i TATFAR, jf tiltak ovenfor.